

# ՄԷՃՄՈՒՄԷ ԱԽՊԱՐ

DIRECTION DU JOURNAL  
MEDJMOUA - I - AHBAR  
Grand'Rue de Pera, Tauxim 65

Համբարսաւ ի/ի սեճաւ եւսն/ի ԶԱՐԵԼՆՊԻՀ ՎԷ ՃՈՒՄԱ ԻՐԹԷՍԻ  
կիւնդեր/ի նեշր օրոմնու/ի:

مجموعة اخبار  
بك اوغلى تقسيم جادسمى نومرو ٦٥

ՂԱԶԷԹԱՄԸԶԸՆ ԱՊՕՆԷ ՖԻՅԱԹԼԱՐԸ. — Իսթանպուլ իշխն սէնէլիկի 60 դրուշ, — 6 ալըղը 35. — Թաշար իշխն սէնէլիկի 85. — 6 ալըղը 45 դշ. տուր: — Բաթա իւնթէթի պիզէ ալիս տիր: — 15 կիւնդիւք նիւսիսէ 60 բարա տրը: — ԻՂԱՆԱԹ ՇԱՐԹԼԱՐԸ. — 1ինճի սահիֆէնին պէհէր սըրասը 5, 2ինճի վէ 3ինճի սահիֆէլէրին հէր սըրասը 3, վէ 4ինճի սահիֆէլէրին պէհէր սըրասը 1 դրուշ տուր: — Զօգ տէֆա տէրճ իսիլէճէք իլանաթ իշխն ալըղըսա յաղարըզ օլունուր: — Նիւսիսի 30 բր տրը:

Ղազէթաւ միւթէլալիզ խաւաւաթ իշխն ԶՈՎՀԱՆԷՍ ԹՕԼԱՅԵԱՆ միւրաճաթ օլունա. — Իսթանպուլի Պէյօղլունա ճաւաթի քէպիտէ Ն. 65:

## ԴԻԻՑԱԶՆ ՀՈԳԻ ՄԸ ԵՒ ԻՒՐ ԱՆՄԱԶ ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԻՆՆԷ —> Զարգացում <— Բ.

1880 զեկտեմբերի վերջերը Հ. Տիստոնի մայրը ծանրապէս հիւանդ էր: Կրօնաւոր քանիցս հրաման կը խնդրէ զայն տեսնելու. կը մերժուի: Այսպէս մահուան անկողնոյն մէջ որդին կը խնդրէ, այլ ի զո՛ւր: Եւ այս անգամ տալիս վշտերուն մէջ իւր զիւցազանական հնազանդութիւնը կը շարունակէ մէջտ. (Ինչ օրինակ ամէն կրօնաւորաց, բայց մահուանից... մերայնոց, և ինչպէս չ'երանել այն աղգին յորում հանճարները խոնարհ են այս աստիճան): Եւ երբ Մեծաւորը կը հասնի հրաման շնորհել որ երթայ տեսնել իւր մահաւորը, ապա, գոյուած գերեզման մը միայն կը գտնէ: Տառապագին և սուրբ մօր վերջին բառերն եղած էին. «Ո՛հ մի ցաւ պահեսցաւ ինձ. Աստուած իմ, չ'ես ուզեր ուրեմն որ տեսնեմ որդիս, թո՛ղ քու կամքը լինի»: Կ'սէմ կ'ին, արգարեւ արժանի լինելու մայր: Հի հրաման: Եւ որդին իւր անարիւն մարմնով թիւն մէջ այս երկնային ազգային եկեղեցի բնու:

«Երբ կ'ուզէ մարդ ինձ նման փրկել և առ Աստուած դարձնել կորուած հոգիները, պէտք է պատրաստ լինել ամէն մարտիրոսութեանց. պատրաստ եմ և անգործելի: Թէեւ փշրուած՝ աննուսճելի պիտի մնամ»:

Եւ կը սխալէին ամէն անոնք որք կը կարծէին թէ այդ գերեզմանը վերջ առած էր աքորանաց. անորոք հրամանն ո՛չ իսկ մահուան առջեւ մեղմացաւ: Վից երկար ամիսներ մնաց դեռ ի Գոսպարա: Միայն 1881 յուլիսին դարձաւ ի Ֆրանսա: Իւր արքային տեսած էր տարիէ մ'աւելի:

Սքանչելի Նախախնամութիւն Աստուծոյ, մինչ կը կարծէին մարդիկ թէ Եկեղեցւոյ մեծ գործաւոր մը անգործութեան դատապարտուած էր, և թէ տասնհինգ ամիսներ հանրութեան համար ապագային տեսած էին, իրապէս այնպիսի բաղձարգիւն գործ մ'սկսուած էր որ ժամանակակից անհաւատութեան ամբարտաւանքը պիտի խորտակէր և որմէ պիտի օգտուէր ոչ միայն Ֆրանսա, այլ և Եւրոպա և աշխարհ համբոյն: Գոսպարայի լոյն մեղութեան մէջ սկսաւ նա իւր Յիսուսի կեանքը: Գերմաներէն հրատարակութեանց ճշգիւ տեղեկակ լինելու համար, 1882ին Մեծաւորաց հրամանաւ և աշխարհական զգեստով դրնաց ի Գերմանիա, ուր անխոնջ աշխատութեամբ քիչ ժամանակի մէջ կատարելապէս ուսում գերման լեզուն: Եւ յետոյ երկիցս ուղեւորեցաւ ի Պաղեստին, ուր ամենէն յետին գիւղերն և աւաններն իսկ այցելելով՝ մանրազնին կերպիւր ուսումնասիրեց Գերմանիոյ Պատմութիւնը: Եւ տառն տարիներու յամառ ու աստիճանի աշխատութեան մը վերջ՝ ի լոյս ընծայեց իւր Յիսուս Քրիստոսը (\*), որոյ Ներածու-

թիւն հրատարակեցաւ ազատախոհութեան ամենէն նշանաւոր հանդիսին մէջ (Revue des Deux-Mondes, 1er Octobre 1890): Սոյն գրքին հրատարակութիւնը գրեթէ նորանշան դէպք մը եղաւ: Գերմանական, ազգական, ֆրանսական անհաւատութեան գլուխը ջախջախեց, կրօնի վրէժն լուծեց յաղթական կերպիւր, և անգամ մի եւս տեսնուեցաւ թէ գիտութեան, խնամատիրութեան, քննադատութեան կատարելութիւնն հանդերձ չքեղ անկողմնակալութեան կը գտնուի ոչ Յայնուութեան թշնամեաց, այլ նորա վեհաշունչ սուսքեղանքուն քով:

Աստուածաբան վարդապետն այս երկն ընդունուեցաւ հրաշման ազգայնեցող: Թարգմանուեցաւ անգլերէնի, գերմաներէնի, իտալերէնի և այլ լեզուաց: (Աւելորդ է ըսել թէ հայերէնի չ'արդարանուեցաւ, վասն զի մեր ցոր բարգմանիք չ'են հաճիր զբաղել այսպիսի անարժէք գործերով. իրենց սաղանդն ու գիտութիւն կը վերադառնին Էօթէն Սիւր, Տիւսայի, Բօլ ար Բօթի շինիչ և քաղաքակրթիչ հրաշալիաց): Բիշ ժամանակի մէջ հեղինակի իրաւունքն հասաւ հարկար նազար ֆրանսի գործարկող ապէս նուիրեց բարեգործական հաստատութեանց, և գիրքն արժանացաւ իւր քառասունհինգ տպագրութեան՝ առանց հաշուելու բաղձարգիւն թարգմանութիւնները:

Եւ մասնակ թէ մինչ գիտուն Եւրոպան և լուսավոր Ամերիկան կը լափեն այդ մատեանն, մեր հիւնդայապաշտք և գոլայամուք անոր անունն անգամ չ'են լսած գուցէ, ախո՛ս:

Ահաւասակ թէ ինչպէս ազգերը կ'ընտրեն իրենց ճակատագիրքն...  
Ն. Թ. Վ. Փ.

## ՀՈԳԻԻ ԽՍՈՒՄԵՐ

ՆԱՄԱԿ ԵՐՐՈՐԴ  
ԱՌՎԱՀԱՆ ԷՖ. Գ. ՇԱՊԱՆԵԱՆ  
ի Տրապիզոն  
Սիրելի և ազնիւ բարեկամ,

Ձեր նամակը, Ձեր տողերը ինձ ըստփիցնելու, և մտացա մէջ արմատացած գաղափարները ջնջելու փաստեր էին, երբ հազիւ տասնեւոր տարեկան ըլլալի. բայց այն օրը՝ յորում սկսայ բնական գիտութեան աշխարհին մէջ ոտք կոխել, այն օրը երբ ես ինձ եկայ և ճանչցայ, և վերջապէս հասնելով այն կէտը ուր կարելի եղաւ մտաց աչելով տեսնալ ամէն բան, մասնաւոր գերեզմանները, և անդ անդունեցած բնութեանց, ահ, ստեղծեցի, զոգացի. զուք ալ սիրելի Վահան, ոչ նուազ պիտի յուզուի, պիտի սարսափի, եթէ ըսեմ թէ այն հակա մարդիկ բոլորովին փոխուած, անտեսանելի կենդանի էակներ գործած էին, ոմանք ալ նոր կը սկսէին. — Ինչ կը ցուցնէ այս ամէնը, զուք, քաղցր բարեկամ Վահան, ո՛հ, ոչ-ինչ. ամէն էակի սահմանուած վարձանն է այս, ահա՛ վերջ, տեսա՛ր վերջ...  
Այո՛, բանաստեղծ մը, ինչպէս կ'ամառ-

թիւն և ուրիշներ, կրնան երգել ինչ որ կուզեն, բայց ճշմարտութիւնը ինչ որ ըսած եմ և ըսի այն է անփոփոխ, որով այս հանդուժմանով անած, մեծցած միտք մը, ինչպէս կրնայ խորհրդապաշտ հիացումով, հաստատեցաւ բանաստեղծի նման երկինք նայիլ. այո՛, կը նայիմ, բայց աստղաբաշխի աչելով...:

Բնաւ երբէք չ'եմ կարծիք թնճկած միտք մը ու պղտոր սիրտ մ'ունենալ. իսկ թէ այդպէս կ'ընէք, գէթ համոզման գոհացում տուէք, մէկդի դնելով բանաստեղծական գրիշներ, առնելով անոր տեղ գրականներ կամ փրկափայտակներ:

ՎԱԿԱՍ  
Թօփալի, 3 Յուլիս 1902  
(Այս նամակին պատասխանը յաջորդ թիւով)

## ՕՐՈՒՆԱՆ ՄՏԱԽՍԻՄՆԵՐ

(Պու սէրլէվնա թանկերտա ընթերցի միւթէլէմիմի «Մանգուլէի էֆէքար»-ը զէթիսը՝ էլմիւթին մանասթըրը հագգընտա մուֆասաւ պիւր մէզալէ ետզմը վէ պուտա, մէզգըր մանասթըրը շայնանը թէէսիֆ անվալի իլէ Վէնէտիկ վէ Վիէննա Միթիթարեան մանասթըրը անվալ մէզալէ մէջմուտնիլ վէ ասարը թէրագըրեաթընը իւր իլմիլ օլմարըլա, իւրու մէզալէնին անվալէր ֆըգըրալընը նազլ վէ տէրճ իլմիլը):

Մայր Աթոռի հոգեւոր հեղինակութեանը, օր աւուր անգոյ էակ մը դառնալ ըսկաւ մեղ համար. անունը կայ ինք չկայ: Տարին հազիւ մէկ քանի անգամ առիթ կ'ունենանք անոր գոյութիւնը յիշելու, ինչ որ կը պարտիք եպիսկոպոսութեան հետապնդող վարդապետներուն և ամուսնալուծում խնդրող ամուսնալուծներուն: Եթէ այս երկու պարագաներն ու ասոր անոր շրջալուծած պայմանադրական լոնջախաչերն ալ չըլլային և ոչ մէկը պիտի գիտնար որ էլմիւթնայ Հայրապետական հոգեւոր Աթոռը գոյութիւն ունի, այնպիսի մոռացութեան տակ թաղուած է ան:

Հասարակ ժողովուրդը որ ամենէն աւելի կ'ապուած է իր եկեղեցին, այսպիսի ալ չի գիտեր, անոնց դեռահաս դասակները մանաւանդ, որ թիւրք կարգաւոր ու վերաբերեալ չունին, ոչ իսկ մտքէ կ'անցնեն թէ Ս. էլմիւթնայ վանքը կայ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչէն հիմնուած, և թէ Հայրապետական Մայր Աթոռ մը ունինք, ուր եպիսկոպոսներ, վարդապետներ, սարկաւազներ կը վստաս իրենց փոքրութիւններով ու պարագաներով: Եւ ինչպէս կարող ըլլայ գիտնալ ժողովուրդը Մայր Աթոռը, երբ ո՛ր և է կրօնական կամ կրթական բան չկայ անոր գոյութիւնը յիշենոյ:

Նոյն իսկ քահանաներն ալ պատարագի յիշատակութեան ու «Եւս առաւել դեպիս կոպուպետն միւրին շնորհ միայն չեն մոռցած ընդհանրական Հայրապետութիւնը»:

Ս. էլմիւթնայ Միաբնութիւնը հազուադեպ բացառութեամբ մեծէն մինչեւ պզտիկ, իրեն համար գոնեւ սովորական կեանք մը ունի հիմա. Կախիթի գինին

խմել, պատուական քէպապը ճաշակել և իրարու դէմ էնթրիկ սարքել, իրարու հոր փորել: Եկեղեցի, վանք, դաստիարակութիւն, գրականութիւն բնաւ չ'են հետաքրքրեր գրիշներ: Հին վարդապետները գոնէ քիչ մը խղճահարութիւն ունէին, Աստուծոյ պատուհասէն կը վախնային. նորեւոր գաղափար իսկ չ'ունին ասանկ բաներու վրայ:

Էլմիւթնայ կրօնաթերթ մը ունի, կարելի է լսած էք. — որովհետեւ վստահ եմ որ ոչ ոք տեսած է անոր երեսը, ոչ իսկ խմբագիրներէ չ'ատեր. — այս կրօնական ամսաթերթը անգամ որ պատկազալ նիւթերով լէցուած է, կանոնաւորաբար չի հրատարակուի և երկու երեք ամիսը հազիւ անգամ մը գուր կ'ելլէ չոր, անլի ու ձեռք չ'արնուելիք վիճակի մէջ:

Մարդ գոնէ Վենետիկցիներէն, Վիեննացիներէն կ'ամենայ. քանի՞ փայա դրամագլուխով հիմնուած են Միթիթարեան կրկնակ Միաբնութիւնները և հիմա ինչ խոշոր համեմատութիւններու հասած է երկուքին ալ դրամագլուխը: Պաղեստին, Տրապիզոնը, Պարսիզակը ուր, Վենետիկը, Վիեննան ուր. մարդիկ այն տեղէն հոս եկեր, մէկէ աւելի գալորցներ բացեր են օրուան պահանջումներուն համեմատ և դրամ չ'աներ են ի նպաստ իրենց Միաբնութիւններուն, միեւնոյն ժամանակ բարոյապէս ալ համարումի մեծ տեղ մը գըրաւելով ծնողներու սրտին մէջ: Իսկ Միաբնութիւն միւս անդամները վանքին մէջ աշխատած են օրն ի բուն քրտինք թափելով ու հրապարակ հանելով կրթական գիտական, գրական այնպիսի հեղինակութիւններ, թարգմանութիւններ, երկասիրութիւններ, որքան ոսկի աղբիւրը եղած են վանքերուն և որոնց վրայ դժբախտաբար գաղափար իսկ չ'են կրցած ունենալ Մայր Աթոռի միաբնութիւնը:

Ինչ է այս լճացումը որ կը տիրէ Ս. էլմիւթնայ մէջ. ո՞վ պիտի հասկնէ սրբազաններուն ու հայրապետներուն թէ, իրենք ալ գերեզնէ կրնար ըլլալ տիեզերքի ընդհանուր օրէնքէն, և թէ երբ այսպէս կենդանի մեղեդիութեան դատապարտուին, կամաց կամաց Մայր Աթոռի հոգեւոր հեղինակութիւնն ալ պիտի անհետացնեն ժողովրդեան սրտէն:

Մեղք, ցաւելով կը գրենք այս սոսիւքը, բայց եղեւթիւնը բացալայտ է, և եթէ Հայրապետական Աթոռը քիչ մը չ'եղի կրօնական պահանջումներու իր հետեւած անտարբեր, թոյլ ընթացքէն, ապա հովապէս մէկ քանի տարի ետք, բաց ի ամուսնալուծում պահանջողներէ և եպիսկոպոսութեան ցանկացող վարդապետներէ, ոչ ոք պիտի խորհի էլմիւթնայ վրայ:

ՄԷՃՄՈՒՄ. — Ֆիլիպպը էլմիւթնայ մանասթըրը՝ գաղափարի, հալոյ օլունուր մատար իգթիտարը, վէ հէր թարգմտան կէօրտիւկի մուսվէնէթ վէ սախալէթէր իլէ, Վէնէտիկ վէ Վիէննա Միթիթարեան թարգմալարընտան չօգ գրեալ միլլէթճէ ֆայտէլի վէ քէնտիւնէ շէրէֆի պիւր մէզլը թութպալիլըքէն, պու կիւն պուսնու պիւսպիլիլըքէն մուղալի հալիստէ օգ:

(\*) Jésus-Christ, par le P. Didon.

Հինտիսթանտա շխտեսթիլ պի  
դըլըդ հիւքմ իթմէքտէ օլույ  
430,000 քիչի խանէ իւէ եաշա  
հօրլար Պաշլեհ Պոմպույ էհալէթին  
տէ ահլալը հազըրէ բէք տէհէթի  
տիր :



